

SPECIALET: SKØN TEORI - BRUTAL PRAKSIS

Med dette bidrag sker vel egentlig et nybrud i Politicas karriere. En vigen bort fra tidligere tiders i øvrigt meget interessante videnskabsfilosofi over mod scient.pol.'ens dagligdagsproblemer. Baggrunden for disse sider er et oplæg om specialeskrivning, som jeg for nylig gav i De samfundsfagsstuderendes Forening til en anselig forsamling specialeskrivere in spe. Her var nemlig sket noget ganske usædvanligt: Her var nogen begyndt at tænke. Tænke på deres kommende specialeskrivning - på hvad meningen egentlig var med det - hvilke problemer og muligheder der var knyttet hertil - ja, sågar på om man dog ikke kunne få glæde af de erfaringer (gode og bitre), som aktuelle og tidligere specialeforfattere måtte besidde. Sligt var mig bekendt aldrig sket før. Blot var det for arrangørerne svigtet på ét punkt: man inviterede kun en formodet skrivende (in casu: undertegnede) og havde f.eks. ikke inddraget repræsentanter for den gruppe, der har overstået seancen, eller fra lærersiden. Nærværende bidrag ydes i tillid til, at Politicá råder bod herpå. Når jeg i det følgende vil behandle mål med og veje til et i det mindste acceptabelt speciale, vil det givetvis være præget af mine egne erfaringer, der er indhøstet under arbejdet med emnet (hovedområdet): "Aspekter ved de finsk-sovjetiske relationer siden 1944".

Hvorfor vi egentlig skriver speciale står smukt formuleret i slutningen af studievejledningen:

"Gennem specialet skal den studerende dokumentere sin evne til med anvendelse af formålstjenlig forskningsteknik at arbejde med en for studiet af politik relevant problemstilling".

En så generel formulering vækker normalt ikke uenighed - og vel ej heller denne. Og dog. Hvad der nemlig ikke står noget om, er specialets plads i studiet som helhed - med andre ord dets prioritering i forhold til dets øvrige elementer. Hvilken vægt tillægges det ved bedømmelsen af scient.pol.'ers kvalifikationer? Ofte får man det absolutte indtryk (via såvel autoritative udtalelser som ditto adfærd), at et godt speciale næsten umiddelbart giver adgang til senere attraktive stillinger og ansættelser, stort set uafhængigt af udfaldet af den afsluttende eksamen. Hvis dette er de hårde realiteter, må det være urimeligt på den anden side at understrege, at udvælgelse af speciale-område, forberedelsen af det samt den endelige skrivning i virkeligheden tages alt for alvorligt af de studerende - at alle de nævnte faser tager for lang tid osv. Det har nemlig også været sagt. Her må en utvetydig klargøring være på sin plads! Hvad er lærernes indstilling hertil? Og hvad med studenternes? For ikke at blive misforstået vil jeg i forbifarten nævne, at jeg personligt må støtte den førstnævnte opfattelse. Rigtigt tilrettelagt og med en bedre specialevejledning på timeplanen (se nedenfor) må specialet være scient.pol.'ens svendestykke, hvor hans metodiske kunnen, selvstændighed og initiativ har mulighed for udfoldelse.

Ydermere ligger denne studieform betydeligt tættere på hans arbejde senere hen, hvad enten det måtte blive i centraladministrationen, i forskning, i pressen el. lign. Endelig kan den personlige tilfredsstillelse og glæde ved at arbejde med sit eget stof ikke med rimelighed frakendes enhver betydning.

Det var det første punkt, hvor en nærmere debat må være absolut ønskelig og ubetinget nødvendig.

Lad os herefter bevæge os over i praktikken, hvor min linie vil være at behandle nogle af faserne i specialearbejdet i en stort set kronologisk rækkefølge. Disse har i mit tilfælde været følgende: 1. Udvælgelse af hovedområde. 2. Samråd med faglæreren. 3. Tentativ disposition (hovedpunktsliste). 4. Udarbejdelse af bibliografi til emnet (bøger, artikler m.m.). 5. Tilvejebringelsen af alt stof. 6. Opbyggelse af kontaktnet. 7. Dybdelæsning (primær- og sekundærstof). 8. Udformning af endelig disposition, hovedtanker og samråd med faglæreren. 9. Afhentning af titel. 10. Skriveriet. 11. Aflevering. For anstændighedens skyld må jeg meddele, at jeg i skrivende stund (beklageligvis?) endnu ikke har personligt kendskab til de sidste 3 punkter, hvorfor mine eventuelle bemærkninger dertil vil være baseret på forhåbentlig korrekte forventninger.

Første etape i "den lange march" frem mod det endelige produkt er for alles vedkommende at finde frem til - i første omgang det fag, man vil skrive specialet indenfor og i anden det hovedområde inden for den pågældende disciplin, som man vil koncentrere sig om. Tårnhøje problemer har i tidernes løb frustreret de stakkels scient.pol.'er allerede i denne indledende fase. Hvad skulle man vælge? Var der nu noget interessant ved det? Og hvad med kilder - fandtes de og i givet fald hvor? Og så videre - og så videre ... I månedsvis har vel hovedparten af os forsøgt at finde frem til EMNET - og oftest med et skuffende resultat. Jeg har selv været i dette søgestadium. Megen berettiget kritik fra lærernes side har været rettet mod denne almindelige approach til problemerne - en kritik, der til alles glæde er mundet ud i den nugældende form, hvor der på den ene eller anden måde er knyttet forbindelse mellem øvelsesrækker, specialeseminarer o.l. på den ene side og selve specialeskrivningen på den anden. At disse forskellige seminarformer for tiden søges forbedret og gjort langt mere motiverende for deltagerne (gruppeundervisning, gruppeopgaver, referatopgaver osv.) er kun yderligere med til at forbedre den specialeskrivendes ballast og hele baggrund den dag, han sidder alene med sit arbejde. Jeg er selv gået denne vej, idet jeg i et afløsningsseminar om nordisk integration listede min hovedinteresse, Sovjetunionen, ind af bagdøren ved at få tildelt emnet: Finlands forhold til Skandinavien. Det var mit første møde med finske anliggender - jeg var skeptisk og drømte på ingen måde om, at her lå mit kommende specialeemne. Nu - derimod - er min personlige "interesseintensitet" om muligt større hvad angår Finland end med hensyn til Sovjetunionen.

Moralen i disse få bemærkninger skulle derfor være, at med hvert seminar, der bliver afholdt på instituttet, har man givetvis hjulpet mangen student ud af store vanskeligheder i hans første møde med sin specialetid. Er man for konsekvent, hvis man ganske enkelt fastslår, at en meget væsentlig part af forelæsningerne, eksaminatorierne og de øvrige mere eller mindre for studenterne passive timer til stor glæde og gavn for både lærere og studenter kunne erstattes af seminarer over specifikke og centrale emner? Er man for optimistisk, hvis man tror, at med de senere tiders publicering af lærebøger i næsten alle fag kan den interesserede scient.pol. selv tilegne sig al "brødstoffet" og derfor kun har behov for at få nye og ændrede ting serveret ved få og koncentrerede forelæsninger?

Vi er nu med vort hovedområde i hånden nået frem til punkt (2) i mit skema: samrådet med faglæreren. Allerede i dag går en stor del af lærernes tid med specialevejledning, og alle har uden tvivl hentet værdifuld støtte i deres arbejde. Omvendt er kommunikationen student-lærer naturligvis lige så vigtig. Det må imidlertid være klart, at den gensidige nytte og hjælp ville være betydeligt større, dersom flere specialer ligger inden for samme hovedområde, og hvis alle aktørers baggrund er et eller flere intensive seminarer inden for bemeldte hovedområde. Atså yderligere et argument for de i sidste afsnit nævnte forslag.

Punkt (3) var formuleringen af en foreløbig råskitse til disposition. Man har gennem spredt læsning under den forudgående almindelige undervisning, under en seminarække eller af personlig interesse formentlig tilegnet sig fremstillinger af relevans for det valgte hovedområde. Denne erhvervede viden kan derfor - eventuelt i samarbejde med faglæreren - udkrystalliseres i udarbejdelsen af den tentative, heuristiske disposition. Hvorfor skal man tænke på disposition allerede nu? Ganske enkelt for at have et relevanskriterium i sit videre arbejde. Hvordan skal man ellers kunne udvalge de bøger, artikler, interviews, etc., som man skal anvende? Og hvor véd man ellers fra, om de dele af en bog, man skriver ned fra, er væsentlige for sammenhængen? Veldig mange har brændt sig på ikke at have gjort sig klart, hvor væsentlig - ja, altafgørende - en sådan rå-disposition i virkeligheden er. Og hvad er prisen for at ignorere den: spildt tid og kræfter samt ofte en ikke uvæsentlig frustration! At den skal korrigeres utallige gange undervejs er oplagt - men ideen med den er desuagtet fundamental.

Hermed nåede vi frem til næste trin i de omfattende forberedelser: udarbejdelsen af en bibliografi til emnet. Af en række forskellige grunde (tid, overblik etc.) er det særdeles klogt straks fra starten at få gjort sig klart, hvilke materialer der står til ens rådighed. På dette punkt kan vi formentlig lokalisere en del af de værste problemer, idet praksis vel stort set er, at man principielt samler sit stof op undervejs. Hvad sker der egentlig ved ikke at lave sin materiale- og kildeoversigt? 1. Man kaster sig på må og få ud i læsning af den forhåndenværende litteratur uden at vide, hvad man kan få hold i senere.

Derved får det hele let et usystematisk og uoverskueligt præg. 2. Man kan ikke få alle nødvendige materialer frem i tide. Ekspeditionstid i boghandler og på biblioteker er som regel langt større end en travl specialestudent forventer.

3. Den nødvendige gennemgang af diverse tidsskriftbibliografier (abstracts) etc. er langt mere simpel og effektiv, når man én gang for alle "støvsuger" disse for alt relevant stof. Hvor er da fejlen i vort øjeblikkelige system? Hvorfor begår vi disse tidsrøvende fejltagelser alle sammen? En del af skylden kan vist - uden at være uretfærdig - lægges på den måde, hvorpå studiet er opbygget. Der tales for tiden så meget om kundskabsekspllosionen, også inden for politologien - og at man som følge deraf fremover er nødt til at forlade den gamle facon med indlæring af en bunke data. Hvorfor tager vi ikke konsekvensen? Hvorfor lægges der ikke langt større vægt på indføring i metode og teknik, end tilfældet er i øjeblikket? Jeg nævner dette i forbindelse med vore bibliografi-besværligheder. Hvorfor har vi ikke et bibliografisk kursus hos os? Hvad får vi at vide om eksisterende bibliografier over bøger, tidsskriftartikler etc.? Hvor mange har et sikkert kendskab til vore muligheder for at udnytte pressestof? Uden vanskeligheder kunne der nævnes flere væsentlige savn i samme forbindelse - men lad disse få antydninger af problemets art være alt. At andre har erkendt betydningen af bibliografikundskab kan klart ses af, at historikergruppen har et introduktionskursus heri. Hvorledes det rent praktisk kan arrangeres hos os, tør jeg ikke sige. Men det synes umiddelbart naturligt at knytte det til 2. dels undervisningen i historisk forskningsteknik, og så vidt jeg har erfaret, er der p.t. hos heri implicerede tanker fremme i retning af det her foreslåede. Vi venter derfor spændte og utålmodige på de praktiske resultater heraf.

Selv har jeg måttet bruge uforholdsmæssig lang tid på at udarbejde mine oversigter over alle bøger og tidsskriftartikler, som indeholder stof af betydning for mit arbejde. Samtidig har jeg af praktiske grunde måttet udarbejde lister over alle relevante tidsskrifter, hvor de findes og i hvilke årgange - og da jeg samtidig ved, at andre bruger kræfter på lignende problemer, der stort set er fælles for os alle, må det egentlig være ganske urimeligt, at der ikke på institutbasis organiseres en systematisering og arkivering af alle disse oversigter, lister, bibliografier, som bliver udarbejdet i forskelligt øjemed, og som givetvis kunne komme mange flere til gavn.

De mange indledende manøvrer er endnu ikke tilendebragt - nu skal materialerne skaffes. Nu må det rimeligvis pointeres, at situationen i denne fase i meget høj grad er en funktion af emnets indhold og karakter. For nogle vedkommende svulmer stoffet omgående op til det uoverskuelige - for andre må emnet opgives i mangel på stof. Jeg har selv flere gange måttet ændre sigte på grund af sidstnævnte problem. Normalt formoder man ikke, at der er meget at gøre for at "tackle" disse vanskeligheder. Det er i mange tilfælde ikke korrekt.

Vi mangler blot viden om, hvordan det kan gøres. I al beskedenhed skal jeg antyde, hvordan jeg har haft held til at overvinde tilsyneladende uoverstigelige problemer i den retning. Først boghandelen: Enhver specialeskribent vil i begyndelsen af sit arbejde bestille en række af de vigtigste bøger gennem sin boghandler - og så gjorde jeg. Naturligvis er udenlandske og i særlig grad russiske bøger ikke lette at skaffe fra den ene dag til den anden, men at man skal vente forgæves i 8 måneder er unødvendigt. Med den service, der gives af den stedlige boghandel, er det mig ubegribeligt, at man ikke fra studenterhold forlængst har etableret forbindelser med diverse udenlandske boghandler, hvorfra man altid kan få en hurtig ekspedition af de bestillinger, man indgiver. Dernæst bibliotekshjemskaffelser: Alle har sikket i tidens løb draget nytte af Statsbibliotekets omfattende service, der både er effektiv og hurtig. Men måske er det alligevel ikke alle, der er klar over, hvor meget SB egentlig kan klare. Hvem vidste, at det hjemlåner bøger fra sovjetiske biblioteker med en leveringsfrist på ca. 4 uger? Hvem vidste, at det står i nært samarbejde med ikke blot alle udenlandske biblioteker, men også med en lang række dokumentationscentraler o.l.? At vi ikke udnytter alle muligheder, fik jeg et klart indtryk af, da lederen af Sovjetforskningsinstituttet i Helsingfors forundret spurgte, hvorfor der aldrig var danske ønsker om lån af dele af instituttets meget omfattende dokumentationsmaterialer om sovjetiske forhold. Hvor mange lignende institutter, dokumentationscentraler, arkiver osv. findes der egentlig? Og hvor? Hvad findes der i dem? Mon ikke det ville være en frugtbar idé, dersom vort institut oprettede et katalog eller lign., hvor man kunne orientere sig om disse ting? Naturligvis skulle en orientering om disse forhold være at finde på timeplanen for et bibliografikursus som ovenfor omtalt.

Næste punkt i denne gennemgang vil utvivlsomt for mange synes unødvendigt, ja, måske endog urimeligt: Etableringen af et kontaktnet. Hvad er dog det? Ganske enkelt: Det er en kreds af mennesker, som man kommunikerer med om sit arbejde. Hvem? For mit eget vedkommende er det universitetsfolk, diplomater og politikere fra såvel Finland, Sverige, Sovjet og Danmark, som på den ene eller anden måde har beskæftiget sig med sider af det finsk-sovjetiske forhold. Kommunikation om hvad? For vi har jo klart fået tilkendegivet, at et speciale ikke forventes at være primærforskning. Javel, men det er i mange henseender uhyre frugtbart at kunne forelægge sine hypoteser og teorier for andre, der sandsynligvis anskuer problemerne ud fra andre synsvinkler end én selv. Man vil her ved let komme til at opleve en meget inspirerende feedback-proces. Dertil kommer, at det formentlig aldrig skader, dersom man tilføjer sit arbejde ikke tidligere publicerede oplysninger og dermed nærmer sig primærforskningens gebet. Hvad man ofte savner i forbindelse med dette punkt, er en lettilgængelig oversigt over, hvad der foregår af forskning, specialeskrivning o.l. på for os relevante institutioner i såvel ind- som udland. Oplysningerne i "Scandinavian Political Studies" er nyttige, men langt fra tilstrækkelige - og dækker i øvrigt ikke alt.

Gennem et veludbygget internordisk (eventuelt internationalt) katalog over forskning m.m. ville meget dobbeltarbejde kunne undgås. Men hvem tager initiativet?

Med punkt 7 begynder det egentlige arbejde - et arbejde, der med alle de tidligere nævnte grundige forberedelser skulle kunne berede aktøren inspirations og opdagerens sande glæder i stedet for den uforberedtes alt for velkendte speciale-mareridt. Kommentarer og forslag til denne og følgende faser finder jeg irrelevante i nærværende sammenhæng. Derfor vil jeg afslutte disse randbemærkninger i et forsagt håb om, at de måtte blive startskuddet for en debat om specialeproblemerne og med konkrete initiativer og andre foranstaltninger til snarlig følge.